

DOI

УДК 327.84(091)(410):355.426-021.57(496.5)"1940/1941"

Британските планове за вдигане на въстание в Албания, 1940– 1941 г.

Бисер Петров

доктор на науките, доцент, Институт по балканистика с Център по тракология,
Българска академия на науките, улица Московска 45, 1000, София, България,
bisser_p@hotmail.com, ORCID 0000-0001-8881-6423

В статията, както самото ѝ заглавие подсказва, се разглеждат плановете на британските тайни служби, преди всичко тези на Управлението за специални операции (СОЕ), за вдигане на въстание в анексираната от фашистка Италия Албания. Тези планове за стимулиране на вътрешни безредици в Албания започват да придобиват по-реални очертания през лятото на 1940 г., след влизането на Италия във Втората световна война на страната на нацистка Германия, и най-вече след италианското нападение срещу Гърция от 28 октомври 1940 г. Именно по време на италианско-гръцката война плановете за надигане в италианския тил, целящи да се облекчат усилията на нападнатата Гърция, са най-близо до реализиране. Предвижда се участие в начинанието да вземат албански политически емигранти, включително и намиращият се в изгнание крал Зогу. Те трябва да проникнат на албанска територия от съседните Гърция и Югославия и да подтикнат населението към бунт. В крайна сметка обаче, всички тези планове, по една или друга причина пропадат, а окончателният им край слага германското нападение срещу Югославия и Гърция в началото на април 1941 г., поставило целите Балкани под контрола на силите от Оста.

Ключови думи: Албания, Втора световна война, въстание, СОЕ.

British plans to foment an uprising in Albania, 1940–1941

Bisser Petrov

Doctor of Science, Associate Professor, Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, 45 Moskovska st., 1000, Sofia, Bulgaria, bisser_p@hotmail.com, ORCID 0000-0001-8881-6423

The article, as its title suggests, examines the plans of the British secret services, especially those of the Special Operations Executive (SOE), to stir up a revolt in the annexed by fascist Italy Albania. These plans to stimulate internal unrest in Albania began to take shape in the summer of 1940 after Italy's entry into the Second World War on the side of Nazi Germany, and especially after the Italian attack on Greece on October 28, 1940. It was during the Italian-Greek war that the plans for a rising in the Italian rear, aimed at easing the efforts of the invaded Greece, were closest to realization. Albanian political émigrés, including the exiled King Zogu, were expected to take part in the venture. They had to infiltrate Albanian territory from neighboring Greece and Yugoslavia and drive the population into rebellion. Ultimately, however, all these plans, for one reason or another, failed, and their final end was put by the German attack on Yugoslavia and Greece in early April 1941, which placed the entire Balkans under the control of the Axis powers.

Key words: Albania, Second World War, uprising, SOE.

Италианската агресия от 7 април 1939, довела до окупацията и анексията на Албания, почти не среща съпротива от албанска страна. Британското правителство, въпреки получените от различни източници предупредителни сигнали, остава изненадано от италианската акция. То обаче си затваря очите пред този крещящ акт на нарушение на международното право. Причината за това се крие във факта, че в Лондон третират фашистка Италия с преднамерена благосклонност, надявайки се по този начин да я отделят от нацистка Германия. Завладяването на малката и беззащитна балканска държава се оказва събитие от

недостатъчна величина, за да внесе корекции в британската политика към Италия на Мусолини, така както окупацията на Чехословакия малко по-рано поставя началото на промяна в отношението към хитлеристка Германия. Британските очаквания за отдалечаване на Мусолини от Хитлер не се оправдават, дори напротив – обвързването се задълбочава със сключения между двете тоталитарни държави на 22 май 1939 г. т. нар. Стоманен пакт. Това събитие обаче, ни най-малко не променя британската политика към Италия – следователно и тази към Албания.

Нещо повече, британското правителство отива и по-далеч – то де факто признава окупацията и анексията на тази страна. Това става в края на октомври 1939 г., когато то се съгласява британската легация в Дуръс (тя се намира в този град, а не в столицата Тирана) да бъде понижена в ранг на генерално консулство, след като албанското външно министерство е ликвидирано и всички международни въпроси, отнасящи се до Албания се поемат от Рим. По този начин окупацията и новият статут на Албания са вече официално признати от правителството на Негово величество – нещо, което то е било готово да стори още непосредствено след агресията. Безспорно осъдителен от морална гледна точка, този акт не е предприет под никакъв външен натиск, нито пък срещу получаване на нещо в замяна. Той е лишен от практическа стойност и затова не може да бъде разглеждан другояче, освен като жест на добра воля към фашистка Италия. В този смисъл може да се обобщи и каже без преувеличение, че Албания е жертва едновременно на италианската агресивност и на британската толерантност спрямо нея. Освен че страната е превърната юридически и фактически в отвъдморска провинция на Италия, тя се третира и като неин суровинен придатък и изходна база за бъдеща агресия срещу съседните балкански държави.

В крайна сметка окупацията на Албания все пак има някакво по-широко отражение върху британската външна политика. Слуховете за завладяването на Корфу стимулират даването гаранции на Гърция и Румъния и сключването на 12 май 1939 г. на подобен договор с Турция. Желанието да се намали броят на

потенциалните врагове на Великобритания води до погрешното надценяване на вероятността Италия да бъде запазена неутрална. Във вътрешнобритански план основната последица от италианската агресия, особено що се отнася до изненадващото ѝ провеждане, е коренното преустройство на британското разузнаване, в резултат от което то ще се превърне в едно от най-ефективните в света по време на войната (Miller 2002, 312–313).

Към момента на избухване на новата световна война британците, загрижени за италианския неутралитет, не обмислят сериозно възможности за стимулиране на албанската съпротива. Все пак в началото на април 1940 г. правителството изисква от генералния щаб, в случай на влизане на Италия във войната, да разработи планове за организиране и извършване на подривна дейност както в самата Италия, така и в нейните колонии (TNA, FO 371/24866, R 4552/503/90, April 8, 1940).

По това време две британски секретни служби могат да бъдат натоварени със задачи за провеждане на операции в италианския тил. Едната е Секция Д (Section D), учредена след анексията на Австрия през март 1938 г. Тя влиза в състава на Secret Intelligence Service (СИС, известна и като МИБ или “С”) и се води на подчинение на Форин офис, въпреки че включва отдели от флота, армията и военновъздушните сили. Функциите, с които е натоварена Секция Д е да проучва възможностите за действия в тила на врага от типа на предизвикване на саботаж, бунтове, инфлация и други подобни акции, насочени към отслабване на военния му потенциал (Mackenzie 2002, 4-5). През есента на същата година към генералния щаб се създава нов аналитичен отдел, който да изучава методите на партизанската война, получил впоследствие наименованието МИ (Р) (Military Intelligence (Research) – MI (R). Разграничението на функциите между двете служби не е добре дефинирано, но след окупацията на Чехословакия, когато облаците на войната се съгъстват, се взема решение МИ (Р) да се занимава със задачи, изпълнявани от хора в униформи, а Секция Д с операции под прикритие (Foot 1997, 7).

С разработване и реализиране на планове за въстание в Албания се заема основно Секция Д, затова през април 1940 г. МИ (Р) се обръща за помощ към нея. Тогава началникът на МИ (Р) Джо Холанд се среща в Лондон със завеждащия Балканския отдел на Секция Д Джордж Тейлър и постига с него разбирателство по въпроса за насърчаване на албанската съпротива срещу италианците. Центърът на дейността в това направление се установява в Белград, където Тейлър се надява да намери подходящи за целта албански политически емигранти. Той поверява изпълнението на задачата на тамошния резидент на Секция Д Джулиъс Ханау, установил се на Балканите след края на Първата световна война оръжеен търговец. Последният обаче не притежава никакви познания за Албания и натоварва помощник морския аташе в посолството Алегзандър (Санди) Глен да събере сведения за страната, който пък от своя страна прехвърля задачата на помощник аташето по печата Джулиън Еймъри (Bailey 2008, 19–20).

Еймъри също е в пълно неведение относно тази страна и се обръща за помощ към белградския кореспондент на Таймс Ралф Паркър. Той му урежда среща с братята Гани и Саид Криезиу – косовари, противници на Зогу, с влияние от двете страни на границата, и силно антииталиански настроени. С получената от тях информация Еймъри съставя искания от него меморандум за Албания, а впоследствие е определен от Ханау за отговорник по подготовката на албанското надигане в италианския тил (Amery 1973, 158–161).

Еймъри се заема енергично с поставената му задача, насочвайки усилията си към изготвяне на конспиративна мрежа и набиране на подходящи хора. Освен братята Криезиу, които трябва да развият дейност в района между Печ и Призрен, към начинанието са привлечени още Йован Джонович – бивш югославски пълномощен министър в Албания, който трябва да се установи в Подгорица и да отговаря за крайбрежието и северната албанска граница до Печ, и полковник Герг Кокоши, комуто се възлага поръчение да действа в южно направление от Дебър в района на Охридското езеро (Barker 1976, 48).

Приготовленията вървят с пълна пара и след шест седмици от началото на операцията картината за положението в Албания започва да се прояснява. Събраната разузнавателна информация дава основание да се приеме, че антииталианските настроения са силни, а населението е добре разположено към западните съюзници, макар и все още да не е убедено в тяхната крайна победа. За нуждите на планираното въстание агентите на Секция Д полагат усилия да сформират обединен фронт на албанската съпротива. Те успяват да уредят временно примирие между албански емигранти с противоположни политически убеждения – враговете на Зогу братята Криезиу, поддръжника му Абаз Купи и комуниста Мустафа Гиниши – все хора, които при по-различни обстоятелства биха се изпозастреляли помежду си (Amery 1973, 163–164).

На 10 юни 1940 г. Чано уведомява британския пълномощен министър в Рем, че от полунощ на същия ден Италия влиза във война с Великобритания. Подобно известие е отправено и до френското правителство, след което италианците веднага атакуват френските войски по фронта в Алпите. Великобритания на свой ред обявява война на Италия. Политиката на умилостивяване на Мусолини завършва с пълен провал.

При новия развой на събитията ръцете на британците за провеждане на антииталиански операции, включително и в Албания, вече са развързани. В края на юни офисът на Секция Д в Белград предлага разпалване на бунт в Албания от територията на Югославия, като изисква за предприятието 5000 пушки. Освен това Гани Криезиу настоява за 3000 лири в злато за вождовете от Северна Албания и още 40000 след избухването на „революцията“. Моментът изглежда изключително благоприятен за вдигане на въстание в тила на италианците, но командващият британските сили в Близкия изток генерал Арчибалд Уейвъл не го иска и се противопоставя на плана. Обяснението за негативното му отношение следва да се търси в обстоятелството, че войната не се развива добре за Великобритания – оставена след капитулацията на Франция да се сражава сама срещу Хитлер. Британската средиземноморска стратегия на

този етап изключва Балканите като евентуален театър на бойни действия, въпреки че Италия вече е открит враг (Bailey 2008, 23).

Променената ситуация в Европа налага обединяването на всички британски служби способни да действат в тила на врага. Така през юли 1940 г. се стига до сливането на Секция Д и МИ (Р) (плюс службата за водене на черна пропаганда Илектра хауз към Форин офис) в легендарното СОЕ, което по изказа на Чърчил трябва да „възпламени Европа“. То е поставено на политическо подчинение на Хю Далтън, министър на икономическата война (Foot 1999, 16–21).

Към това време Секция Д вече е извършила приготовления и от гръцка територия. Първите инструкции, които агентите ѝ в Атина получават са да установят връзки с видни албански политически емигранти в Гърция и Турция, да подготвят хранилища с експлозивни материали на гръцка земя, колкото е възможно по-близо до албанската граница и да рекрутират хора отвъд нея, които да правят подобни складове и там, така че в даден момент мунициите в тях да се използват за възпрепятстване на италианското настъпление към Гърция. Такъв склад вече има в Янина, откъдето се предвижда опасните материали да се отправят към Албания. Но Командването на британските сили в Близкия изток предупреждава хората от разузнаването да не се увличат в подобни планове, за да не предоставят на Рим повод за нападение срещу Гърция. Все пак в края на август то одобрява програмата на Секция Д за Албания. Форин офис също дава съгласието си за извършване на подривна дейност в страната (Kondis 1992, 113–114).

Междувременно пред правителството в Лондон изниква и политическият въпрос за вземане на ново отношение по статута на Албания като цяло и този на краля ѝ в частност, който след дълги и мъчителни премеждия успява да се добере до мъгливия Албион. Официалната британска позиция за положението на Зогу е, че той не се смята за абдикирал, но понеже правителството на Негово величество е признало на 31 октомври 1939 г. новия статут на Албания, той не се признава за суверен на страната си.

Към есента на 1940 г. Форин офис все още се противопоставя на включването на Зогу в плановете за предизвикване на безредици в Албания заради многобройните му вътрешни противници и поради факта, че привържениците му са силно компрометирани. Истинската причина за това отношение обаче се крие в явното нежелание на Форин офис за поемане на ангажименти по възстановяване на албанската независимост.

В средата на септември първият секретар на Форин офис Пиерсън Диксън изготвя меморандум за Албания, в който наред с другото се казва, че в резултат от проведените дискусии със СОЕ се е стигнало до решение за причиняване на неприятности на италианците в страната. За целта СОЕ поема отговорността по учредяването на тайни албански комитети. В същото време Би Би Си се подготвя за излъчване на емисии на албански език. Съгласно директивата на Форин офис водената пропаганда трябва да избягва всякакво конкретно обещание, обвързващо Лондон с възстановяване независимостта (TNA, FO 371/24867, R 7766/998/90, September 15, 1940).

Междувременно скромното и позакъсняло италианско участие във войната срещу Франция дава основание на Хитлер да отклони претенциите на Мусолини за Корсика и Тунис. А вялото настъпление на маршал Рудолфо Грациани затъва в пясъците на африканската пустиня и армията му, изтикана от британските владения, е принудена да води отбранителни боеве на територията на самата Либия. Не по-успешно за италианците се развиват и нещата в Източна Африка, където те отстъпват инициативата на намиращите се в Судан, Британска Сомалия и Кения британски части. Безсилието на Грациани да възобнови настъплението със собствени сили принуждава Мусолини да търси германско съдействие. В резултат на проведените през октомври преговори, е взето решение за изпращането в Северна Африка на германско механизирано съединение. Прехвърлянето на част от военните усилия върху Вермахта дава възможност на Мусолини отново да погледне към Балканите, където е решен да постигне една лесна, неподелена с никого победа. Италия обтяга отношенията си с Югославия и Гърция, започва да трупва войски по границите и да провокира

инциденти. От втората половина на септември 1940 г. натискът вече определено се насочва към Гърция (Мусолини и Чано отчитат факта, че Югославия е обект на специален германски интерес) и към началото на следващия месец се очертават явните признаци на предстоящото нападение.

Навлизането на части на Вермахта в Букурещ и нефтодобивните райони на Румъния на 8 октомври 1940 г. обаче разпалва ревността на напористия Мусолини, който винаги е завиждал на по-големия си съюзник. Възмутен от това, че Хитлер винаги го изправя пред свършен факт, той се амбицира да му се отплати по същия начин и се зарича, че фюрерът ще научи от вестниците за окупацията на Гърция (Graf Chano 1992, 215).

Нападението срещу Гърция започва от албанска територия при зори на 28 октомври 1940 г. След известно проникване на гръцка територия италианската армия се натъква на неочаквано силен отпор. Прегрупираните и подсилени гръцки части не само сковават италианското напредване, но преминават в успешно контранастъпление на албанска територия. Скоро в гръцки ръце падат Корча, Саранда, Гирокастра и Поградец.

При създалата се ситуация на италианско-гръцкия фронт британците съзират отново възможност за нанасяне на поражения в тила на противника. Събитията изтласкват напред и фигурата на Зогу, който е готов да яхне благоприятната за него конюнктура. Той предлага да замине за Истанбул, за да мобилизира там 14000 свои привърженици, които да се прехвърлят впоследствие в Солун. Към тях ще се присъединят още емигранти от България и Египет. Във Форин офис са на мнение, че ако се стигне до използването на Зогу, това може да стане единствено в лично качество, без кралската му титла, а като обикновен албански патриот под името Ахмет Бей Зог. Относно бъдещия статут на страната, на този етап се налага гледището, че той ще се решава в процеса на следвоенното мирно регулиране (TNA, FO 371/24868, R 8270/6586/90, November 8, 1940).

При очевидно смекчено отношение, сътрудници на Форин офис и СОЕ разработват план за използването на краля в помощ на гръцките съюзници.

Предвижда се той да бъде прехвърлен в Гърция, откъдето да излезе с радио-обръщение към сънародниците си по случай националния празник на страната – 28 ноември (TNA, FO 371/24868, R 8639/6586/90, November 23, 1940). Зогу дава съгласието си, но настоява за предварителна среща преди отпътуването си с британския премиер или външен министър – по всяка вероятност да преговаря за статута си. Британските власти обаче се държат резервирано и не се обвързват с официални контакти, поддържайки връзка с него единствено неофициални контакти.

Форин офис уведомява гръцкото правителство за тези намерения, с изричното пояснение, че позицията по отношение на Зогу и независимостта на страната му остава непроменена. Планът не се реализира, поради явното нежелание на гръцкия министър-председател Йоанис Метаксас да види Зогу на своя земя (Kondis 1992, 115–117). Обяснението за това се крие в обстоятелството, че след големите гръцки военни успехи в Албания, особено след превземането на Корча, гръцкото правителство очевидно желае да задържи териториалните придобивки и да ректифицира границата в своя полза.

При това положение Диксън предлага Зогу да бъде “замразен” за по-добри времена и в случай, че нещата потръгнат зле за гърците, да бъде все пак използван. За целта той трябва да бъде изпратен в Кайро, за да е под ръка и да поддържа връзка със сънародниците си (TNA, FO 371/24868, R 8639/6586/90, November 23, 1940). Но кралят не е добре дошъл не само в Гърция – и турското правителство не желае да го види отново в страната си, а и престоят му в Кипър и Палестина също се оказва невъзможен. Британският посланик в Белград предава сведение, идващо от командващия Трета югославска армия, разположена покрай югославско-албанската граница, че албанците с които той е в тайна връзка, са обединени в опозицията си срещу Зогу. Югославяните по принцип не хранят симпатии към него, а тези албанци, с които те са в контакт, са били по всяка вероятност косовари ненавиждащи Зогу заради нежеланието му да поощрява техния иредентизъм. Плановете за използването му във всякакъв вид съпротивителна дейност са торпирани след като става известно

мнението на посланика в Египет и командващия силите в Близкия изток. И двамата се изказват негативно относно идеята за докарване на Зогу в Кайро, откъдето да ръководи планираното надигане в страната си (Fischer 1999, 108-109).

На 9 декември Форин офис и СОЕ окончателно решават да се откажат от услугите на Зогу за подобни начинания (TNA, FO 371/24866, R 8924/6586/90, December 15, 1940). Британската позиция отчита интересите на съюзниците и остава пред. пазлива, ограничена само до “освобождение на Албания от фашистко иго”. В същото време не се изоставя идеята албанците да се подтикнат към съпротива отвън, но без да им се дават обещания за независимост, за реставрация на Зогу и за следвоенните граници (TNA, FO 371/24867, R 8783/503/90, December 5, 1940). Бюрото на СОЕ в Кайро през декември лансира нов план за бунт в северна Албания с участието на Гани Криезиу, който трябва да бъде подпомогнат с доставки от въздуха. Предвиж да се и учредяване на временно албанско правителство, което веднага да бъде признато от Великобритания (написан и приложен е дори текстът на признаването). За начинанието е необходимо да се отдели сумата от 60 000 лири, плюс оръжие, муниции и т. н. И в този случай се търси гръцкото съгласие (TNA, FO 371/24867, R 8992/503/90, December 19, 1940).

Планът е одобрен от Форин Офис, Военното министерство и Министерството на авиацията. Но и той е осуетен от Атина. На 21 декември британският посланик Майкъл Паларет докладва, че гръцкото правителство е доста зле настроено към идеята за установяване на временно правителство. При това Кралските военновъздушни сили нямат техническа готовност за хвърляне на оръжие от въздуха. Гръцкият генерален щаб и британските военни експерти са на мнение, че единствената осъществима схема е използването на малки партизански отряди. Гърците предлагат това да се прави от територията на Югославия. Най-накрая централата на СОЕ смъмря хората си в Белград, които явно са се увлекли и са излезли далече извън правомощията си, напомняйки им, че решението за албанско въстание се взема от военните в Кайро и Атина и че

те са тези, които дават инструкциите. По това време гърците все още жънат победи на бойното поле. Одобрението за голямомасабно въстание би могло да донесе на Метаксас обвързване с евентуални ангажименти, които в този момент за него са абсолютни нежелателни (Barker 1976, 52–53).

Югославската позиция по ситуацията в Албания е малко по-различна от гръцката. Управляващите в Белград не са против независимостта и териториалната ѝ цялост, но са също така отрицателно настроени към Зогу. Освен това регентът принц Павел е притеснен от бурната дейност на СОВ в Белград, която би могла да раздразни и провокира италианците. Той съдейства донякъде на британските намерения за подривна дейност в Албания, но без особено желание (Barker 1976, 51).

Зогу не остава обезкуражен и сломен от официалното британско отношение към него и страната му. Той среща симпатии и съчувствие от редица личности, между които някои британски офицери, познаващ ги от времето на престоя им в Албания, когато те са били наети като частни лица да организират местната жандармерия. Сред тях се открояват генералите Пърси и Нейшън, с които е установил приятелски връзки. Първият има заслуги за оставането му във Великобритания, а вторият е бил военен аташе в Италия и Албания и активно лобира за промяна на отношението към него, заради което кралят възнамерява да го използва като посредник в преговорите му с Форин офис. Генералът излиза със свои неуместни планове за включването на Зогу в акции срещу италианците и дори с предложение за провеждане на среща между него и външният министър Идън. Диксън е доста раздразнен от тези самоинициативи и предлага да му се заяви открито, че официалното отношение към Зогу е пренебрежително и да му се препоръча да преустанови срещите си с него или поне да прави това единствено в качеството му на частно лице (TNA, FO 371/29712, R 215/149/90, January 17, 1941).

Но не всички британци, които са били на служба в Албания по времето на неговото управление разделят благоразположението на двамата. Така например завърналият се последен генерален консул в Дуръс Графти-Смит констатира, че

в Албания няма прозогистка партия, защото кралят и камарилата му са дискредитирани и той се радва на популярност единствено в северните области Мати и Мирдита. Не по-различна е оценката и на Робърт Ходжсън, посланик и генерален консул от 1928 до 1936 г., който в свое мнение до Форин офис от 4 февруари 1941 г. изказва съмнение, че при връщането си в Албания Зогу би могъл да разчита на подкрепа от по-голямата част от албанците. Тоските, според дипломата, няма да се надигнат масово по негов призив, въпреки че в последно време кралят бил подобрил отношенията си с тях, а пък било съмнително и дали личното му влияние сред гегите, които са решаващ фактор в албанските дела, ще се вляят в едно национално движение. Накрая Ходжсън предлага на Зогу да се разреши да насърчава единството и съпротивата, но въпросът за завръщането му да се остави в положение на изчакване (Hibbert 1991, 32–33).

Но агентите на СОЕ на Балканите не се отчайват и не спират с плановете си за въстание. Този път се изявява бюро в Истанбул, където с албанските дела е натоварен полковник Уилям Стърлинг (служил като инспектор в албанската жандармерия през 20-те години на XX век). Под негова опека, от видни албански политически емигранти, е съставен Албански комитет за освобождение с председател Мехмет Бей Коница – бивш посланик в Лондон. Комитетът се обръща към британското правителство с искане да излезе с декларация, че Албания ще бъде възстановена в границите си от 7 април 1939 г. (както е сторило вече по отношение на други окупирани държави) и незабавно създаване на албанско национално правителство. Това било нужно да се направи, за да се насърчи албанския народ за съпротива и да се разсеят съмненията за откъсване на територии от Гърция. На 25 февруари 1941 г. Стърлинг прави предложение комитетът да бъде трансформиран във временно албанско правителство (TNA, FO 371/29719, R 7173/2/2390, March 7, 1941). Форин офис не взема никакво отношение по тази инициатива и я оставя без последствия.

След крушението на прибързаното си начинание срещу Гърция и изпаднал в явна безизходица, унижен и засрамен, Мусолини се вижда принуден да моли

Хитлер за помощ. Отначало фюрерът има намерение да го остави сам да се оправя в ситуацията, която е забъркал, но след като е взел решението за нападение срещу СССР той се опасява, че британците биха могли да прехвърлят сили в Гърция и да му създадат неприятности в тила и десния фланг на операцията срещу Съветския съюз. Още на 12 ноември 1940 г. той подписва Директива № 18 за военни действия от територията на България със силите на 10 дивизии, прехвърлени от Румъния. Целта на планираното нападение е да се осигурят бази на германските военновъздушни сили, от които да се нанесат удари по британските летища в Източното Средиземноморие (DGFP 1960,527-531). На 13 декември фюрерът издава Директива № 20 под кодовото име “Марита” за военна операция срещу Гърция през март 1941 г. с увеличен до 24 брой на дивизиите (DGFP 1962, 338). Нацистката агресия на Балканите е вече само въпрос на време.

На 27 март 1941 г., не без участието на СОЕ, в Белград е извършен държавен преврат, оглавен от генерал Душан Симович. Превратът в сбесява Хитлер и още същия ден той свиква спешно военен съвет по ситуацията в Югославия. Фюрерът определя страната като неопределен фактор по отношение на операциите “Марита” и “Барбароса” и е решен, без да дочака възможни декларации за лоялност, да “смаже Югославия военно и като държава”. Наказателната операция следва да се извърши с неумолима жестокост и под формата на мълниеносна война. Тя трябва да започне колкото е възможно по-скоро и заради нея нападението срещу СССР се отлага с четири седмици (DGFP 1962, 373–374). В този дух е издържана и издадената същия ден Директива № 25 на фюрера за нападението (DGFP 1962, 395–396). Имайки лоши спомени от необмислената самостоятелна постъпка на Мусолини спрямо Гърция, Хитлер се обръща към съюзника си с молба да се въздържа от активни действия на Албанския фронт и само да подсили албано-югославската граница (DGFP 1962, 397).

Акция срещу италианците с британско участие все пак се провежда. Начинанието се ръководи от преназначен в СОЕ още един британски офицер,

служил преди време в албанската жандармерия – подполковник Деръл Оукли-Хил. През ноември 1940 г. той пристига от Истанбул в Белград и активира наследената от Еймъри (отзован междуременно заради самоволни постъпки) конспиративна мрежа начело с братята Криезиу и Купи. Оукли-Хил изготвя подробен план за въстание с британска подкрепа. Съгласно вижданията му то трябва избухне от северната част от страната. Албанците от севера – смята той – са привързани към дома и родното си място и затова се нуждаят от сериозен стимул, за да вземат оръжието. Такъв стимул би могла да бъде възможната независимост на Албания. Алтернативата на всеобщото надигане е сформиранието на комитаджийски чети, които да тормозят италианците, но това не би довело до значим успех без присъствието на водачи в самата Албания. „Последните обаче – заключава Оукли-Хил – няма да поемат риска да влезнат в страната за нищо друго освен за големи финансови изгоди, които са единственият техен реален интерес“ (Oakley-Hill 2002, 247–248).

Освен това – разсъждава подполковникът - необходима е моралната подкрепа на Великобритания, на която те гледат като на единствената велика сила за задоволяване на исканията си за справедливо третиране, а също и на „приятелските намерения на Гърция към страната като цяло“. При навлизането на албанска територия е редно да се обяви сформиранието на национално правителство, което би имало силен окуражаващ ефект. Надигането ще се разрасне като снежна топка във всички посоки. Общите сили на въстаниците, според изчисленията на Оукли-Хил, ще достигнат 20 000 пушки, с вероятност за нарастване при постигане на първоначален успех. За целта обаче е нужна поддръжка от Кралските военновъздушни сили, доставки на оръжие, облекло и храна, така че да се постигне максимален материален и морален ефект (Oakley-Hill 2002, 248–253).

Намиращият се в Лондон генерал Пърси се съгласява с плана му, добавяйки като залог за успеха и британска декларация в полза на албанската независимост, която трябва да бъде оповестена от Зогу, единствен способен да обедини всички албанци. Мнението на Пърси се споделя от още един офицер,

служил на времето в албанската жандармерия, Едуард де Рензи Мартин от Испанската секция на СОЕ. Но СОЕ не разполага с правомощия нито да вкара Зогу в плановете си, нито да предостави гаранции за възстановяване на албанската независимост. И двете неща влизат в пълномощията на Форин офис, а оттам остават непреклонни в това отношение (Bailey 2008, 27–28).

Веднага след преврата на 27 март в Белград Оукли-Хил и албанските съзаклятници решават, че моментът за действие е настъпил. Сборният им пункт за тръгване е родният град на клана Криезиу Джаковица (Гякова) в Косово, недалеч от албано-югославската граница. Те се събират там на 5 април 1941 г. На другия ден Германия напада на широк фронт едновременно Югославия и Гърция. На 7 април (втората годишнина от окупацията на Албания) предвожданата от Оукли-Хил, Гани Криезиу, Купи и Гиниши група пресича границата и влиза в град Трополя. Оттам през областта Хас поема в западна посока към Шкодра. Гани Криезиу се среща и води преговори с местните байрактари за подкрепа на начинанието. Придвижването на отряда обаче се сблъсква с неочаквана пречка – части от югославската армия също навлизат на албанска територия и това кара местното население, което не храни добри чувства към северните си съседи, да се отдръпне от всякакви въоръжени изяви. В крайна сметка, оказали се без каквато и да било логистична поддръжка и със спаднал морал, след тежък и безплоден преход, водачите на отряда решават да го разпуснат и да се върнат обратно в изходната точка в Косово. Оттам, след множество прекеждия Оукли-Хил, преоблечен като албански бежанец, се добира до Белград, където в опит да стигне до неутрална Турция търси убежище в турската и американската легация. След като и на двете места такова му е отказано, той се вижда принуден да се предаде на германците. Оукли-Хил прекарва следващите две години и половина в германски лагер за военнопленници, откъдето през есента на 1943 г. с посредничеството на международния Червен кръст е освободен (Oakley-Hill 2008, 122–147). По този катастрофален начин завършват британските планове за въстание в Албания.

Британското отношение към Албания през двугодишния период от април 1939 до април 1941 г. показва пълно незачитане на албанските интереси, които се жертват в името на егоистични съображения, смятани от по-голяма значимост. Доколкото има някакви позиции в страната, Великобритания е готова да ги преотстъпи и да угоди на други, в случая на Италия. В крайна сметка липсата на принципност и следваге на моментната конюнктура не довеждат до никакви практически резултати, а единствено до трайно и силно недоверие на албанците към Великобритания за дълъг период от време (Petrov 2004, 68).

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Amery, J. 1973. *Approach March: A Venture in Autobiography*. London, Hutchinson, 456 p.

Bailey, R. 2008. *The Wildest Province: SOE in the Land of the Eagle*. London, Vintage Publishing, 432 p.

Barker, E. 1976. *British Policy in South-East Europe in the Second World War*. London, Barnes & Noble Books, 320 p.

Documents on German Foreign Policy (DGFP) 1960. Series D (1937–1945). Vol. XI. London, H.M. Stationary Office, 1267 p.

Documents on German Foreign Policy (DGFP) 1962. Series D (1937–1945). Vol. XII. London, H. M. Stationary Office, 1109 p.

Fischer, B. 1999. *Albania at War, 1939-1945*. West Lafayette, Indiana, Purdue University Press, 360 p.

Foot, M.R.D. 1999. *SOE: An Outline History of the Special Operations Executive, 1940-1946*. London, Pimlico, 401 p.

Graf Chano, G. 1992. *Politicheski dnevnik, 1939–1943*. [Count Ciano, G. A Political Diary, 1939–1943]. Sofia, Balgarski hudozhnik, 1992, 423 s. (In Bulgarian).

Граф Чано, Г. 1992. *Политически дневник, 1939–1943*. София, Български художник, 423 с.

Hibbert, R. 1991. *Albania's National Liberation Struggle: The Bitter Victory*. London & New York, Pinter Publishers, 269 p.

Kondis, B. 1992. A British Attempt to Organize a Revolt in Northern Albania during the Greek-Italian War. *Greece and the War in the Balkans (1940–1941)*. Thessaloniki, Institute for Balkan Studies, p. 113–118.

Mackenzie, W. 2002. *The Secret History of S.O.E.: Special Operations Executive, 1940-1945*. London, Brown Book Group, 848 p.

Miller, D. 2003. Dark Waters: Britain and Italy's Invasion of Albania, 7 April 1939. *International Journal of Intelligence and Counter-Intelligence*, Vol. 16, N 2, p. 290–323.

Oakley-Hill, D. R. 2002. *An Englishman in Albania: Memoirs of a British Officer, 1929–1955*. London, Centre for Albanian Studies, 288 p.

Petrov, B. 2004. British Policy towards Albania: April 1939 – April 1941. *Etudes balkaniques*, N 4, p. 51–68.

The National Archives, Kew, (TNA), Political Correspondence (FO 371):

TNA FO 371/24866, R 4552/503/90, April 8, 1940.

TNA, FO 371/24867, R 7766/998/90, September 15, 1940.

TNA, FO 371/24868, R 8270/6586/90, November 8, 1940.

TNA, FO 371/24868, R 8639/6586/90, November 23, 1940.

TNA, FO 371/24867, R 8783/503/90, December 5, 1940.

TNA, FO 371/24866, R 8924/6586/90, December 15, 1940.

TNA, FO 371/24867, R 8992/503/90, December 19, 1940.

TNA, FO 371/29719, R 7173/2/2390, March 7, 1941.

Дата на подаване на статията в редакцията – 6. 07. 2021